

О.А. ДОРОНИНА, д. е. н., проф.,
завідувачка кафедри менеджменту та поведінкової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса
вул. 600-річчя, 21, 21021, Вінниця, Україна
e-mail: o.doronina@donnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7430-4881>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ДОСВІД УКРАЇНИ

Одним з компонентів, який характеризує зміст соціальної держави, є соціальний захист населення. Без наявності ефективного соціального захисту, який би відповідав сучасним міжнародним стандартам добробуту, неможливо побудувати дійсну, а не декларативну соціальну державу. Отже, формування і розвиток в Україні позитивно результативної системи соціального захисту населення нерозривно пов'язані з досягненням міжнародних соціально-економічних орієнтирів у сфері добробуту.

Формування соціального захисту населення в країні на ринкових засадах супроводжувалося появою нових проблем різнопланового характеру. Їх гострота посилилася з початком воєнних дій РФ проти України, розгортанням повномасштабної війни. З огляду на це, розрахований на використання в навчально-виховному процесі й практичній діяльності інституцій соціального захисту населення рецензований навчальний посібник [1] має як теоретичну, так і практичну цінність, займаючи достойне місце серед наукових праць, які були оприлюднені в останні роки. На відміну від досліджень, у яких розглядаються окремі аспекти (фінансовий, організаційний, інституціональний) забезпечення соціального захисту, в рецензованому виданні наголошується на необхідності адаптації системи соціального захисту до ринкових умов. Також посібник характеризується раціональною структурою із залученням, аналізом і систематизацією значною мірою маловідомого джерельного і фактичного матеріалу.

Рецензоване видання складається з декількох модулів, кожен з яких завершується резюме, що містять перелік уживаних у ньому термінів, понять і категорій, контрольних питань для перевірки знань, індивідуальних навчально-дослідних завдань, список використаної та рекомендованої літератури. У такий спосіб представлено методичне, організаційне та інформа-

Ц и т у в а н н я: Дороніна О.А. Соціальний захист населення: теоретичні засади і досвід України. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 89—92.

ційне забезпечення для ґрунтового оволодіння знаннями, уміннями і навичками у сфері соціального захисту населення.

У першому модулі при аналізі теоретичних засад соціального захисту населення обґрунтовано його зв'язок з соціальною політикою держави, яка спрямована на задоволення потреб і узгодження інтересів членів сучасного суспільства. Змістові характеристики соціального захисту населення в цій частині посібника розкривають його багатогранність, масштабність, комплексність, цілісність, відкритість, належність до основних інструментів соціальної політики держави, провідних суспільних інститутів конкретно-історичної форми організації та регулювання соціально-економічних відносин щодо підтримки державою і суспільством тих верств населення, які потрапили в скрутну життєву ситуацію (с. 17).

Рушійними силами утворення системи соціального захисту населення, на думку авторів, є дія економічних законів ринкової системи, що породжує безробіття, втрати від неповного використання ресурсів країни та інші негативні соціально-економічні наслідки. Автори доводять, що економіка належить до засадничих передумов формування і функціонування дієвої системи соціального захисту. У взаємодії з факторами ризику утворюються об'єктивні передумови появи і розвитку зазначеної системи.

Заслуговує на увагу і авторське обґрунтування існування системи соціального захисту як потреби розвитку суспільства в сучасних умовах (с. 27). Систему соціального захисту населення подано через характеристику мети, принципів побудови, ґрунтовний аналіз функцій, об'єктів і суб'єктів управління в цій сфері. Такий підхід має бути оцінений позитивно, оскільки він поєднує теоретичні уявлення про даний суспільний інститут з тим, за допомогою яких важелів держава здійснює регуляторний вплив на функціонування й розвиток системи соціального захисту.

Аналіз еволюції теоретичних засад соціального захисту населення охоплює світову і вітчизняну наукову думку, побудований на основі систематизації поглядів зарубіжних і українських мислителів, науковців, світських і релігійних діячів, політиків щодо причин появи і шляхів подолання бідності, утвердження в суспільстві засад соціальної справедливості й взаємодопомоги. Автори резонно доходять висновку, що починаючи з часів Київської Русі й донині в нашій країні проголошувались і розвивались ідеї щодо соціального захисту населення суголосно з ідеями державних діячів, політиків та науковців Європи (с. 111).

У другому модулі автори зосередили увагу на характеристиці інституційно-правових засад соціального захисту в Україні виходячи з того, що їх наявність створює інституційно-правову основу системи соціального захисту. В даному контексті представлено сукупність понять і особливості права соціального захисту населення, окреслено зміст і методи формування соціальних гарантій і стандартів законодавчою гілкою державної влади в Україні, особливості надання соціальних пільг.

Соціально-трудова відносина правомірно представлено в посібнику як складову механізму соціального захисту населення, що виник і розвивається під впливом боротьби найманих працівників за дотримання їх економічних, соціальних і політичних прав за активної взаємодії держави, організацій най-

маних працівників і роботодавців. Соціальне партнерство розглядається як один з напрямів гармонізації відносин у сфері соціального захисту населення, сприяння формуванню соціально відповідального бізнесу в Україні. Трансформація соціально-трудова відносин у сучасних умовах трактується в контексті наднаціонального регулювання, модифікації традиційних і появи нових форм зайнятості, масштабності міжнародної трудової міграції.

Завершує змістове наповнення модуля розгляд фінансово-економічних засад системи соціального захисту населення: ґрунтовно охарактеризовано системну взаємодію зайнятості з соціальним захистом населення через поняття, принципи, функції та організаційно-правові аспекти соціального страхування і державної соціальної допомоги. Відзначається її багатосуб'єктність, націленість на вирішення конкретних завдань щодо покращення соціальної захищеності громадян, допоміжний характер і адресність.

У третьому модулі розглядається соціальний захист економічно активного населення. Автори правомірно зосередили увагу на ґрунтовному аналізі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, добровільного і обов'язкового медичного страхування та державного і недержавного медичного страхування. За своїм змістом цей модуль охоплює розгляд як теоретичних, так і практичних аспектів соціального захисту економічно активного населення у сфері зайнятості, після закінчення трудової діяльності, а також збереження життя і здоров'я в процесі трудової діяльності. Всебічно окреслено організаційно-правові засади обов'язкового медичного страхування, допоміжний характер і особливості добровільного медичного страхування (с. 347—351, с. 354—360). Державне і недержавне пенсійне страхування представлено з урахуванням здійснюваних у цій сфері перетворень.

Четвертий модуль посібника присвячений розгляду соціального захисту вразливих верств населення шляхом поєднання теоретичних аспектів з аналізом конкретних умов, форм і засобів відповідної допомоги тим категоріям громадян, яким законодавчо встановлено її надання. Зміст модуля насичений конкретними кількісними і якісними характеристиками видів і форм державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, жінкам у зв'язку з вагітністю і пологами, народженням дитини і доглядом за нею до трирічного віку, допомоги на дітей одиноким матерям, допомоги особам з інвалідністю з дитинства і дітям-інвалідам, соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, державної соціальної допомоги у зв'язку з малозабезпеченістю.

В умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабним воєнним вторгненням РФ в Україну, переміщенням значної частини наших співгромадян і виробництв у західні регіони держави, появою осіб, зниклих безвісти, нових категорій населення, які потребують соціального захисту тощо, прийнято нові законодавчі акти і нормативні документи, положення яких не враховано в рецензованому посібнику. Такі зміни можна відобразити в наступних виданнях після закінчення війни, за стабілізації соціально-економічного становища в Україні.

У цілому ж рецензована праця, яка містить глибокий аналіз проблем формування і розвитку системи соціального захисту населення України, належить до вкрай необхідних видань, оскільки вона здатна сприяти розвитку теорії соціального захисту населення й удосконаленню практичної діяльності в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Руженський М.М., Руженський М.М. Соціальний захист населення України. Київ, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2022. 548 с.

Надійшла 05.07.2022

Підписана до друку 08.07.2022

REFERENCES

1. Ruzhenskyi M.M., Ruzhenskyi M.M. Social protection of the population of Ukraine. Kyiv, 2022 [in Ukrainian].

Received on July 5, 2022

Signed for printing on July 8, 2022

Olha Doronina, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Head of the Department of Management and Behavioral Economics
Vasyl' Stus Donetsk National University
21, 600-richchya St., Vinnytsya, 21021, Ukraine

SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION: THEORETICAL BASIS AND EXPERIENCE OF UKRAINE

The results of reviewing the textbook «Social protection of the population of Ukraine» by M.M. Ruzhenskyi and M.M. Ruzhenskyi are presented. Emphasis is placed on the extreme relevance of this educational publication in connection with the aggravation of the problems of ensuring effective social protection of the population after the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022. A neat structure of the textbook and the logic in the presentation of material, its accessibility for different categories of readers are positively characterized. As an important conclusion of the textbook's authors, the presentation of social and labor relations as a leading component in the mechanism of the social protection of population is singled out, as well as the identification of social partnership as a means to harmonize relations in the field of social protection of the population and promote the formation of socially responsible business in Ukraine. It is noted that the reviewed textbook deepens the theory of social protection and the formation of the social policy of the state, and may also become a serious basis for improving the practice of social protection of the population of Ukraine.

Keywords: *social protection; social policy; welfare state; social and labor relations; social partnership; social assistance; economically active population; vulnerable groups of the population.*